

УДК 341.1.01

Головко-Гавришева О.І.*

КОМПЕТЕНЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У статті досліджується зміст поняття компетенції міжнародних міжурядових організацій і її взаємозв'язок із суверенітетом держави у сучасному міжнародному праві на основі аналізу практики Європейського Союзу (далі – ЄС).

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація, компетенція, суверенітет держави.

This article is devoted to the research of the legal parameters of the competence of the contemporary international governmental organizations and the interdependencies between the state sovereignty and the powers of the international governmental organizations.

Keywords: international governmental organization, competence, state sovereignty.

В статье исследуется правовой смысл компетенции международных межгосударственных организаций и её взаимосвязь с суверенитетом государства в современном международном праве.

Ключевые слова: международная межгосударственная организация, компетенция, суверенитет государства.

В сучасних міжнародних відносинах діяльність міжнародних міжурядових організацій складає основу міждержавного співробітництва на багатосторонній основі, де поруч із визнанням їхньої вирішальної ролі у формулюванні міжнародно-правових засад міжнародного співробітництва виникає питання низка питань, пов'язаних із проблемами забезпечення їх функціонування. Питання компетенції міжнародних міжурядових організацій виникає часто і в міждержавних спорах, де перед Міжнародним Судом ООН постає питання відповідальності держав-членів за порушення норм сучасного міжнародного права, ускладнене фактом членства держав у міжнародних міжурядових організаціях [15], а також і в спорах між міжнародними організаціями у контексті питання співвідношення повноважень міжнародних міжурядових організацій щодо регулювання тієї чи іншої сфери міждержавного співробітництва [7], а також при аналізі міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій [11], і особливо гостро тоді, коли йдеться про співвідношення відповідальності міжнародної міжурядової організації та її держав-членів при вчиненні міжнародно-правового правопорушення. Водночас комплексному аналізу природи компетенції міжнародних міжурядових організацій, її пра-

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка.

вових характеристик, правових засад її реалізації, а також відповідних міжнародно-правових механізмів її набуття та реалізації належної уваги приділено не було.

У вітчизняній міжнародно-правовій літературі досліджувалися деякі аспекти компетенції міжнародних міжурядових організацій, зокрема таких як Європейський Союз через призму особливостей її реалізації та вплив механізмів розподілу компетенції між ЄС та його державами-членами на правові форми участі ЄС у міжнародно-правових відносинах у працях В. І. Муравйова, М. М. Микієвича, Ю. А. Тіхомірова, О. М. Мещерякової тощо. Серед західних правознавців питанню компетенції міжнародних міжурядових організацій присвячено праці Г. Скермерса, Н. Вайса, Д. Аканде тощо, де власне досліджується питання співвідношення компетенції міжнародних міжурядових організацій і суверенітету держави як її основної характеристики як суб'єкта міжнародного публічного права.

Питання організації міждержавного співробітництва було одним із найактуальніших вже на початку ХХ століття, коли активно обговорювалися форми міждержавного співробітництва, що б відповідали міжнародному праву. Вже тоді йшлося про порядок формування міжнародних об'єднань, їх повноваження і вплив на суверенітет держав-учасниць таких об'єднань, а проекти охоплювали і створення квазідержавних утворень, і міжнародних судових інституцій, і міжнародних міжурядових організацій [18]. Слід зазначити, що питання компетенції міжнародних міжурядових організацій, а також правових засад її реалізації і забезпечення надзвичайно гостро постало після II світової війни. Із створенням Європейського Об'єднання Вугілля та Сталі у 1951 р. у рішенні Суду ЄС по справі *Мероні* [6] Суд ЄС ствердив, що ст.3 Договору про заснування Європейського Об'єднання Вугілля та Сталі встановила «*balance of powers*» – «рівновагу повноважень», що стало важливим поштовхом для формування дискусії про обсяги і види повноважень, характер компетенції¹, якими були наділені у історичній перспективі спочатку Європейські Спільноти, а тепер і Європейський Союз, якими є принципи надання повноважень і засади їхньої реалізації, і зрештою, якими є принципи функціонування правової системи Європейського Союзу в цілому.

Традиційно у національному праві під компетенцією розуміють сферу проблем, коло питань, які повинен вирішувати державний орган, та повноваження, надані державному органу для виконання покладених на нього завдань. Так, *В. Б. Авер'янов* визначає компетенцію, це... – «...сукупність встановлених в офіційній – юридичній чи неюридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо...» [2, с. 373].

У правовій літературі сформовано два підходи до розуміння компетенції: нормативний та функціональний. При нормативному підході до розуміння компетенції її визначають як сукупність прав та обов'язків або як відповідний обсяг публічних прав. При функціональному підході під компетенцією розуміють сферу питань, яка належить до відання відповідного державного органу. Даючи визначення компетенції як відповідного обсягу публічних прав, переданих уповноваженим суб'єктам, *Ю. А. Тіхоміров* [5, с. 55] виділяє чотири аспекти цього поняття: нормативно визначені цілі, наявність юридично окресленої сфери та об'єктів діяльності, наявність владних повноважень та особливий аспект – відповідальність за її реалізацію.

¹ Від лат. *Competentia* – узгодженість, відповідність. Автором теорії компетенції вважають К. Раднітського.

Теорія компетенції як складова частина теорії права загалом сягає початків ХХ століття. У міжнародному публічному праві термін «компетенція» активно використовувався австрійськими юристами-міжнародниками Г. Кельзенем та А. Фердроссом для означення усіх випадків дії юрисдикції держави як на своїй державній території, так і поза її межами. Саме тоді склалося розуміння юрисдикції держави як сукупності компетенції, набутої державою самостійно відповідно до міжнародного публічного права з відповідним її поділом на просторову (*räumliche Kompetenz, spatial competence*), особову (*persönliche Kompetenz, personal competence*), матеріальну (*sachliche Kompetenz, material competence*) та часову компетенцію (*zeitliche Kompetenz, temporal competence*) [10]. У контексті цієї традиційної теорії компетенції діяльність міжнародних міжурядових організацій пов'язана із щонайменше двома видами компетенції держави: матеріальною та часовою, а у випадку міжнародних організацій з елементами наднаціональності – навіть просторової та особової компетенції держави. У міжнародному публічному праві термін «компетенція» застосовується у двох випадках: у першому випадку йдеться про компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування на підставі наявних у них повноважень для вчинення певних дій на міжнародній арені, наприклад, укладення міжнародних договорів міжвідомчого характеру. У другому випадку йдеться про компетенцію міжнародних організацій - вторинних суб'єктів міжнародного публічного права, створених на основі міжнародних договорів між державами.

Як перший, так і другий випадок досліджень «компетенції» пов'язані із дослідженням змісту суверенітету держави як основного суб'єкта міжнародного права. У першому випадку йдеться про реалізацію територіального, особового та владного верховенства держави як суб'єкта міжнародного права у просторі і часі. У другому випадку увагу сконцентровано здебільшого на дослідженні відносин між міжнародними міжурядовими організаціями як новим феноменом сучасних міжнародних відносин, їхньої правової природи, форм надання міжнародним організаціям компетенції та особливостей взаємодії міжнародних організацій та держав як основних суб'єктів міжнародного права.

З часу формулювання *Ж. Боденом* класичної концепції абсолютного і необмеженого суверенітету держави у ХVІ столітті, суть та зміст суверенітету як категорії політичної та правової, і зокрема, міжнародно-правової зазнала суттєвих змін, пов'язаних у першу чергу із світовим процесом глобалізації та поглибленням взаємодії суб'єктів міжнародного права. Класичне розуміння суверенітету визначається його сприйняттям як невід'ємної ознаки державної влади. *Л. Ерліх* визначив суверенітет з позиції міжнародного права як незалежність («*samowładność*») та повновладність («*sałowładność*»), що відповідно означають юридичну незалежність від зовнішніх чинників, а повнота влади – це незалежність державної влади від внутрішніх чинників та право регулювання усіх суспільних відносин у державі. Однак, визначаючи необхідною передумовою існування міжнародного співтовариства наявність суверенних держав, *Г. Рошковскі* наприкінці ХІХ ст. стверджував, що якщо суверенітет держави є необхідною умовою виникнення міжнародного об'єднання держав (*Staatenverband*), так політична свобода усередині країни є необхідною передумовою сприяння залученню цієї країни до міжнародного співробітництва, так і міжнародне об'єднання держав виступає гарантією самостійності держави і захисту гарантованих у держав прав індивідів і спільнот [19, с. 5]. Такого розуміння суверенітету дотримується, зокрема і *В. Н. Денисов*, зазначаючи при цьому, що юридичний зміст суверенітету складають виключна юрисдикція держави над її територією та населення, що проживає на ній, обов'язок невтручання держави «...у сферу виключної юрисдикції інших держав» [3, с. 721], і, також, «...залежність держави від зобов'язань, що походять

від звичаєвих та договірних норм міжнародного права...» [3, с. 721], встановлених міжнародною спільнотою.

Сучасне розуміння суверенітету у міжнародно-правовій літературі здебільшого пов'язане із дискусіями про правову природу обмеження державного суверенітету і легітимність таких обмежень. Так, А. А. Моїсєєв [4, 27] визначає суть суверенітету держави як властивість державної влади, в силу якої державна влада законно діє на основі свого централізованого національного права, однак у відповідності з децентралізованим міжнародним правом. Ще у XIX столітті Г. Рошковскі стверджував що, членство у таких утвореннях обмежує державний суверенітет, але це обмеження є наступної природи: так як і держава не скасовує автономії індивіда, а лише обмежує його діяльність на сприяння загальному інтересу, так і міжнародне об'єднання держав ґрунтується на суверенітеті держави і обмежує його дію тільки тією мірою, наскільки це вкрай необхідно для забезпечення існування міжнародної спільноти [19, с. 8].

Як зазначає З. Я. Пьєтрась [17], обмеження суверенітету держави у сучасному міжнародному праві можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер. Внутрішні фактори, які обмежують суверенітет держави, містяться у конституції держави і міжнародно-правових актах, створюючи зобов'язання держави щодо поваги принципу верховенства права, поваги прав людини і автономії різних інститутів громадянського суспільства, як наприклад місцеве самоврядування або ж неурядові організації. Зовнішні фактори обмеження суверенітету є функцією прийнятих державою міжнародно-правових зобов'язань, які закріплені у загальноприйнятих нормах міжнародного звичаєвого права, в укладених відповідною державою міжнародних договорах, в односторонніх правових актах, які визначають волю держави, і в правотворчих актах міжнародних організацій, членом яких є держава. Залишаючись надалі у сучасному міжнародно-правовому регулюванні надалі важливою правовою реальністю і фактично юридичним символом держави, слід погодитися з позицією М. М. Бірюкова [1], що сучасне міжнародне право не містить норм, які б забороняли державам обмежувати свій суверенітет на добровільних засадах, однак обсяг і характер такого обмеження є дуже дискусійним. Юридичний механізм набуття компетенції міжнародною організацією базується на концепціях представництва (доручення), делегування повноважень і надання повноважень, які більш детально проаналізовано у працях Д. Саароші та Я. Ерне. Як зазначає Яніка Ерне [12], ключовими питаннями у сучасному міжнародно-правовому дискурсі є спосіб наділення міжнародної організації повноваженнями, а також обсяг і вид тих повноважень, якими держави наділяють міжнародну організацію.

Д. Саароші зазначає, що у сучасній доктрині та у практиці міжнародних організацій: по-перше, вживається різна термінологія для розкриття змісту правових відносин, які виникають між державами як основними суб'єктами сучасного міжнародного права і міжнародними організаціями у момент створення, як наприклад, цесія повноважень (*ceding of powers*), відчуження повноважень (*alienation of powers*), трансфер повноважень (*transfer of powers*), делегування повноважень (*delegation of powers*), передача суверенітету (*conferral of sovereignty*) тощо;

по-друге, хоча ці терміни вживаються взаємозамінно, вони фактично окреслюють різний рівень наділення міжнародної організації компетенцією і значною мірою залежать від обсягу та змісту тих повноважень, які держави-члени надають міжнародній організації;

по-третє, палітра відносин щодо наділення міжнародної організації повноваженнями коливається від відносин представництва або доручення (*agency relationship*) через ін-

ститут делегування повноважень від держав до міжнародної організації і до надання повноважень міжнародній організації, при цьому вид і обсяг повноважень, якими наділяється міжнародна організація може бути досить різним;

по-четверте, найбільш загальним терміном, який охоплює усі правові відносини, які виникають між міжнародною організацією і державами, які її створюють, є надання повноважень (*conferral of powers*). Найбільш загальною *Д. Саароуі* визначає надання повноважень (*conferral of powers*) як надання уповноваженому (делегатові) певного рівня та обсягу легітимності на вчинення певних діянь [20].

Під делегуванням у публічному праві розуміють правовий акт, внаслідок якого носій повноважень держави, отже, сама держава або один із її органів переносить власну компетенцію цілком або певну частину на інші суб'єкти [13, 80]. При делегуванні повноважень важливу роль відіграє принцип *nemo plus iuris transferre potest quam ipse habet*, а також, існує заборона презумпції делегування. У справі *Meroni* чітко сформульовано положення про заборону презумпції делегування повноважень: «Делегування повноважень не можна презюмувати. Навіть, якщо вповноважений делегувати, делегатар повинен ухвалити рішення про делегування повноважень» [6].

Саме ці положення рішення по справі *Meroni* склали основу т. зв. *доктрини Meroni*, яка визначає особливості делегування повноважень ЄС на різних рівнях: і між інститутами ЄС, і між ЄС та іншими суб'єктами права.

Однак при застосуванні делегування повноважень [21] у праві міжнародних організацій для пояснення походження компетенції міжнародної організації можна вказати на її певні недоліки. Зокрема, делегування повноважень відбувається між існуючими інститутами публічного права, тобто його наслідком не є створення нового учасника владних відносин. Делегування повноважень передбачає наявність норм такого ж рангу, які б дерогували делегуючі норми. У випадку припинення діяльності міжнародної організації дане положення втрачає смисл, оскільки більшість рішень про припинення діяльності приймається формально юридично вищим органом міжнародної організації, і не відображені в окремих міжнародних договорах на відміну від договорів про їх створення.

Надання повноважень – це відмова держави від здійснення власних суверенних повноважень і одночасне визнання дії у власних національних правових актах міжнародної організації, створеної на основі надання т. зв. обмежених повноважень. Юридичними ознаками надання повноважень є надання суверенних прав міжнародній організації, які однак не вилучаються автоматично із предметної сфери регулювання держави-члена; адресатом переданих повноважень виступає міжнародна організація. Правовою формою надання повноважень виступає міжнародний договір, до якого застосовується Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. Внутрішнє право міжнародної організації – право Європейського Союзу при застосуванні має перевагу над національним правом держав-членів, за винятком сфери основних прав та свобод людини і фундаментальних конституційних принципів, контроль за дотриманням яких національні суди можуть здійснювати *ultima ratio*: тобто постільки, поскільки це не суперечить єдності тлумачення і застосування права ЄС [16, с. 418]. Як зазначено вище, при передачі повноважень відбувається добровільне обмеження суверенітету держав-членів. Так, у рішеннях по справах 7/56 та 3-7/57 Суд ЄС зазначає, що договір про заснування ЄОВС базується на «...обмеженні суверенітету на користь наднаціональних органів...» [14, с. 185]. Обмеження суверенітету держав-членів підтверджено у рішеннях по справах *Rs. 8/55, FÉDÉCHAR* від 12.07.1957 р., *Rs. 26/62 van Gend & Loos* від 5.03.1963 р. та ін.

Надання ЄС суверенних повноважень, як правило, виключає нормотворчу діяльність його держав-членів. Однак у спеціальних випадках держави-члени можуть виступати у

ролі «розпорядників спільного інтересу» («Sachwalter des gemeinsamen Interesses») при відсутності належного правового регулювання з боку ЄС [14, с. 192]. Предмет і обсяги надання обмежених повноважень на рівень Європейського Союзу у кожній державі визначаються згідно із основними положеннями її конституції. Предметом надання згідно з позицією Суду ЄС може бути «..суверенітет держав-членів...» [14, с. 72], тобто, право здійснювати повноваження виконавчої, законодавчої та судової влади [16, с. 305]. У контексті дискусії про характер повноважень, якими держави-члени наділили Європейський Союз, доцільно дослідити:

1) зміст норм установчих договорів ЄС, що регулюють питання захисту суверенітету держав-членів ЄС;

2) зміст норм, що регламентують характер та обсяг наданих Європейському Союзу повноважень та

3) зміст практики Суду ЄС щодо характеру та обсягу повноважень, наданих ЄС його державами-членами.

У Договорі про Європейський Союз (у редакції Лісабонського договору) є низка положень, зміст яких має вплив на суверенітет держав-членів ЄС, і відповідно, на повноваження Європейського Союзу. Тут, зокрема, слід виділити положення Преамбули до Договору про Європейський Союз, де серед намірів держав-членів при створенні ЄС є, зокрема: «...продовжити процес створення більш тіснішого союзу народів Європи, у якому згідно з принципом субсидіарності процес ухвалення рішень у максимально можливій мірі наближено до громадян» [22], а також «...проводити спільну зовнішню політику і політику безпеки, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, яка, ймовірно, приведе до спільної оборони відповідно до положень статті 42, укріплюючи тим самим індивідуальність Європи і її незалежність з метою підтримки миру, безпеки і прогресу в Європі та в усьому світі» [22]. Визначальними у тексті Договору про ЄС є ст. 4, де зазначено загальне регулювання, що «Відповідно до ст. 5 будь-яка компетенція, не надана Європейському Союзу договорами, належить державам-членам» [22].

Положення, що гарантують державам-членам ЄС можливість односторонньої дії за правом ЄС, закріплено у ст. 4 Договору про ЄС: «Союз поважає основні функції держави, особливо ті, які спрямовані на забезпечення її територіальної цілісності, підтримку суспільного порядку і охорону національної безпеки. Зокрема, національна безпека є в одноособовій відповідальності кожної держави-члена» [22], а в тексті договорів ці положення конкретизовані у ст. 21 Договору про ЄС (діяльність Союзу на міжнародній арені у відповідності з принципами Статуту ООН і міжнародного права), у розділі V Договору про ЄС (Загальні положення щодо зовнішніх дій Союзу та особливі положення щодо Спільної Зовнішньої та Безпекової Політики), у ст. 346 та 347² Договору про функціонування Європейського Союзу.

У практиці Суду ЄС сформовано концепцію надання обмежених повноважень, яка ґрунтується на наступних постулатах:

1) установчими договорами ЄС створено новий правовий порядок, на користь якого держави-члени обмежили свої суверенні права на необмежений строк;

² ст. 347 Договору про функціонування Європейського Союзу: «1. Положення Договорів не виключають застосування таких правил: (а) жодна держава-член не зобов'язана надавати інформацію, розголошення якої, на її думку, суперечить істотним інтересам її безпеки; (б) будь-яка держава-член може вживати таких заходів, які вона вважає необхідними для захисту істотних інтересів своєї безпеки, пов'язаних із виробництвом або торгівлею зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами; такі заходи не повинні негативно впливати на умови конкуренції на внутрішньому ринку щодо продукції, не призначеної виключно для військових цілей».

2) ці суверенні права не можна відкликати в односторонньому порядку, а компетенція ЄС власне ґрунтується на добровільному обмеженні суверенних прав держав-членів ЄС та

3) на приматі права ЄС³ над національним правом його держав-членів незалежно від форм закріплення правових норм.

Однак при наявному приматі права ЄС над національним правом держав-членів органи ЄС не вповноважені скасовувати національних правових актів, навіть якщо вони суперечать праву ЄС. У випадку виявлення колізії між правом ЄС і національним правом держав-членів ЄС не має компетенції щодо скасування національних законодавчих або адміністративних актів держав-членів, а держава-член зобов'язана скасувати свій національно-правовий акт згідно із національною процедурою.

Відтак, підтримуючи концепцію надання суверенних повноважень ЄС, Суд ЄС фактично визнає примат права ЄС над національним правом держав-членів, однак цей примат визнається у сфері застосування права ЄС. Як зазначає З. Я. Пієтрась [17], колізія норм не призводить до автоматичної втрати чинності нормою національного права, оскільки Суд ЄС і ЄС не наділені повноваженнями щодо скасування норм національного права, адже це належить до компетенції держав-членів ЄС [9].

У праві ЄС сформовано концепцію поділу суверенітету між державами-членами і ЄС, оскільки згідно з практикою Суду ЄС Європейський Союз наділений суверенними повноваженнями. Держави-члени надалі зберігають державний суверенітет, однак у чітко окреслених сферах вони добровільно наділяють ЄС своєю свободою суверенного ухвалення рішень, сприяючи таким чином виникненню концепцій «колективного суверенітету» [8] або «колективного ухвалення рішень».

Межу між державним суверенітетом і «колективним суверенітетом» ЄС можна визначити використовуючи принцип сучасного міжнародного права, зокрема суверенної рівності держав і невтручання у внутрішні справи. Поняття внутрішні справи досить не визначене у міжнародному праві, однак у праві ЄС існує ціла низка положень, які окреслюють виключну компетенцію держав.

Таким чином, членство держави у міжнародних міжурядових організаціях нероздільно пов'язане із питанням реалізації державою суверенітету на міжнародній арені. Наявність державного суверенітету була і залишається необхідною передумовою її участі у формуванні міжнародних міжурядових організацій, а реалізація державного суверенітету як у зовнішньополітичному, так і внутрішньо-правовому вимірах обумовлена міжнародно-правовими зобов'язаннями держави, набутих нею відповідно до норм і принципів міжнародного права, і в тім числі внаслідок членства у міжнародних міжурядових організаціях.

Відносини між міжнародними міжурядовими організаціями та їхніми державами-членами ґрунтуються на відповідній системі взаємних зобов'язань, усталених установчим актом міжнародної міжурядової організації і практикою їх реалізації, що окреслюється терміном «компетенція міжнародної міжурядової організації», яку можна визначити як сукупність її повноважень (прав, обов'язків та функцій) щодо предметів та об'єктів її діяльності, а також повноваження міжнародної міжурядової організації щодо прийняття нормативних актів з певною юридичною силою.

³Примат права ЄС застосовується у двох вимірах:

- 1) забороняється застосування будь-якої норми національного права держави-члена ЄС, якщо вона суперечить праву ЄС;
- 2) забороняється застосування будь-якої норми національного права держав-членів ЄС у тій мірі, в якій вона навіть потенційно суперечила б праву ЄС.

Список використаних джерел

1. Бирюков М. М. Европейское право до и после Лиссабонского договора / Бирюков Михаил Михайлович / – М. : Научная книга, 2010 – 240 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / [авт.-уклад. акад. НАН України Шемшученко Ю. С.]. – К. : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
3. Денисов В. Н. Принцип суверенної рівності держав // Великий юридичний енциклопедичний словник / [авт.-уклад. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко]. – К. : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. – С. 720-721.
4. Моисеев А. А. Суверенитет государства в современном мире. Международно-правовые аспекты / Моисеев Алексей Александрович / – М.: Научная книга, 2006. – 246 с.
5. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. – М.: НОРМА, 2001. – 355 с.
6. 9 and 10/56, Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, società in accomandita semplice v. High Authority of the European Coal and Steel Community [1958], ECR 133.
7. Advisory Opinion of 1 February 2012 of the ICJ regarding the Judgment No.2867 of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization upon a Complaint Filed against the International Fund for Agricultural Development (Request for Advisory Opinion) – Режим доступу до документу – <http://www.icj-cij.org/docket/files/146/16871.pdf>.
8. Bruno de Witte. Sovereignty and European Integration: the Weight of Legal Tradition, *Maasticht Journal of European and Comparative Law*, 2 1995, pp.145-173.
9. C-159/90 The society for the Protection for the Protection of Unborn Children Ltd v Stephen Grogan and others, ECR 1991, pages I-04685.
10. Conforti Benedetto. The Theory of Competence in Verdross. – *European Journal of International Law*. – 1994. – Vol.5. – Режим доступу до журналу: <http://www.ejil.org/pdfs/6/1/1334.pdf>.
11. Draft Articles on the Responsibility of International Organizations. ILC Report, A/66/10.
12. Erne, Jaanika. Conferral of Powers by States as a Basis of Obligation of International Organisations. – Режим доступу до статті: <http://www.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=304884/Erne+05.11.pdf>, visited on October 26, 2010.
13. Harnier O. Kompetenzverteilung und Kompetenzausübung zwischen Rat und Kommission unter Berücksichtigung der Einsetzung von Hilfsorganen im Recht der EWG//Dissertation: Tag der Disputation: 15.12.1969.
14. Hummer W., Simma B., Vedder C., Emmert F. *Europarecht in Fällen*. – Baden-Baden: NOMOS, 1993. – 860 p.
15. Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict (Advisory Opinion) ICJ Rep 1996.
16. Lorenz N. *Die Übertragung von Hoheitsrechten auf die Europäischen Gemeinschaften*. – Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris, Lang, 1990. – S.418.
17. Pietraś, Z.J. *Prawo Wspólnotowe i intergracja europejska/* Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej – 2005.
18. Roszkowski Gustav, *O Organizacyj Międzynarodowego Związku Państw*, Lwów, 1880. – 18 p.
19. Roszkowski Gustav, *Über das Wesen und Organisation der internationalen Staatengemeinschaft*, Erlangen, 1893. – 23 p.
20. Saaroshi, Dan. Some Preliminary Remarks on the Conferral by States of Powers to International Organizations, Jean Monnet Working Paper 4/03. – Режим доступу до журналу: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/03/030401.pdf>.

21. Schindler P. Delegation von Zuständigkeiten in der Europäischen Gemeinschaft // Schriftenreihe Europäische Wirtschaft. – Baden-Baden: NOMOS. – 1972. – 231 p.
22. Treaty on the European Union, Official Journal, 2010/C/ 83/01, pp.13-46.
23. Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal, 2010/C/ 83/01, pp. 46-200.